

М.В. Александрова
кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології
Харківська державна академія культури,
м. Харків, Україна

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті робиться спроба акцентувати увагу на декількох моментах, які обов'язково потрібно враховувати під час впровадження сучасних методів навчання та виховання в освітній сфері: адаптування системи освіти до потреб і цінностей сучасної молоді та необхідність опрацювання травматичного досвіду. Важливо розуміти, що сьогодні дитинство і те, що пов'язано із цим концептом у сучасній європейській культурі, перебуває у кризі. Це вимагає перегляду базових інститутів і політики, пов'язаних із дитинством і вихованням. Завданням освіти повинно стати створення творчого процесу дорослішання, а не навчання з повторенням фактів. Викладач повинен враховувати, що стабілізація травматичного досвіду та його опрацювання може слугувати основою актуалізації національної ідеї та патріотизму.

Ключові слова: методи викладання, освіта, травма, травматичний досвід.

Становище системи освіти в сучасних умовах вищого навчального закладу України є складним і суперечливим. Виховна криза сьогодні є наявною, що вказує на необхідність впровадження нових методів навчання та виховання у вищу школу. У даному дискурсі робиться спроба акцентувати увагу на декількох моментах, які обов'язково потрібно враховувати під час впровадження сучасних методів навчання та виховання в освітній сфері: адаптування системи освіти до потреб і цінностей сучасної молоді та необхідність опрацювання травматичного досвіду.

По-перше, це потреба кардинальної зміни методів викладання та оцінювання у вищому навчальному закладі, бо поки освіта буде залишатися інертною, такою, що орієнтується на цінності та технології минулого, творча дитина доби нових медіа не буде відгукуватися на старі моделі. Видатний філософ Маршал Маклюен називав сучасну йому систему освіти «дзеркалом заднього виду», саме через її орієнтацію на «вмираючу епоху просвітництва» (3). Далекі цілі традиційної освіти сучасна дитина вважає порожніми та зайвими, вона їх зневажає та не цінує. Можливість нових медіа дає глибинне відчуття даного моменту, сучасна молодь саме так хоче сприймати дійсність. Сучасна ж українська система освіти продовжує спиратися на текстоцентричні методи освіти, які були впроваджені ще за добу Просвітництва. «Совсем немалого молодых умов могут пережить интеллектуальные пытки нашей системы» – пише Маршал Маклюен у 1969 році (3).

Незважаючи на часову прірву між добою Маклюена та сучасністю, всі питання, які він піднімає стосовно освітньої системи на початку 20 ст. у США, є гостро актуальними для нас зараз. Так, завданням нової доби в освіті дослідник вважав створення творчого процесу дорослішання, а не навчання з повторенням фактів. Оскільки всі почуття сучасної дитини задіяні медіа, то вона жадає безпосереднього залучення, а не одноманітних послідовних папернів. Лінійні цінності і гасла, яке чує сучасна молодь, лише посилюють відчуження. Освіта повинна бути здатною не тільки озброювати знаннями, а формувати потребу в безупинному самостійному оволодінні знаннями, вміннями і навичками самоосвіти, самостійному і творчому підході до навчання протягом усього активного життя людини.

Аналізуючи специфічне сприйняття дійсності сучасною молоддю, важливо розуміти, що сьогодні дитинство і те, що пов'язано із цим образом в сучасній європейській культурі, явно перебуває у кризі. Це вимагає принаймні усвідомлення, а за великим рахунком – перегляду базових інститутів і політики, пов'язаних із дитинством і вихованням. Згідно з Нілом Постманом дитинство зникає тому, що сучасні діти перестають відрізнятися від дорослих (6). Дитинство позбавляється деяких основних бар'єрів, які відокремлюють його від світу дорослих. Пов'язано це, в першу чергу, зі зміною інформаційних каналів та зі зміною медійного середовища сучасного суспільства. Раніше, щоб стати дорослою, дитина повинна була навчитися читати та прочитати масив книжок, який слугував своєрідною перепусткою у світ дорослих.

Таким чином, щоб увійти у світ дорослих, дитина повинна була освоїти складні компетенції. За Постманом, дитинство існує остільки, оскільки існують секрети. Сучасні медіа не залишають ніяких секретів. За допомогою Internet мала дитина знає про світ дорослих абсолютно все. Сьогодні межа між дорослими і дітьми зникає. Крім того, ця криза пов'язана зі становищем дорослого в сучасній культурі, з якої вимивається позиція дорослого. Доросла людина для того, щоб залишатися актуальною і не дивитися у «дзеркало заднього виду» (за Маклюеном), постійно повинна знаходитися в позиції учня. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що ми знаходимося в рамках суспільства, де людина постійно повинна вчитися, тому що постійно змінюється технологічна основа її існування. Маклюен писав: «Необходимо помнить, что телеребёнок был постоянно открыт всем новостям «взрослого» мира: война, расовая дискриминация, восстания, преступность, инфляция, сексуальная революция. Война во Вьетнаме написала своё кровавое послание на его коже; он видел убийства и похороны государственных лидеров; с помощью телеэкрана его посылали на орбиту к космическим танцам астронавтов; он утопал в информации, передаваемой радио, телефоном, фильмами, записями и другими людьми. Родители оставляли его у телевизора в двухлетнем возрасте ради того, чтобы он не плакал, и к садику он пережил уже более 4000 часов телевидения. Как сказал мне один из менеджеров IBM: «По сравнению со своими бабушкой и дедушкой, мои дети прожили уже несколько жизней к моменту похода в первый класс» (3). Звісно, що дитина сучасної медіакультури пірнає в цей світ дорослих вже за допомогою Internet-технологій, і традиційні аналітичні методи викладання, навіть академічна мова викладачів, є для сучасної молоді чужими та, як наслідок, не сприймаються та визивають відторгнення.

Гостро постає питання адаптувати систему освіти до потреб і цінностей сучасної молоді. Кардинально змінитися повинні методи викладання гуманітарних дисциплін, таких як історія, філософія, культурологія, історія культури тощо. Треба враховувати, що в добу інформаційного перевантаження нарощування фактажу і перевірка його засвоєння втратили актуальність, бо будь-яка інформація екстерналізована в Інтернеті і можлива для доступу кожної миті. Маршал Маклюен наголошував на необхідності ілюстрації складної взаємодії «людей, подій і багаторівневих взаємозв'язків між такими деспотично розділеними предметами, як біологія, географія, математика, антропологія, історія, література і мови» (3). Вельми актуальною стає ця порада для сучасної української освітньої системи.

Щодо специфіки викладання історичних дисциплін (історії культури тощо), то актуальним є підхід до історії загалом П'єра Нора, який позбавляє історію тягlostі. Історія більше не є континуумом так званих історичних фактів. Це «предмет» конструкції, місце якої – не пустий і гомогенний, а наповнений «актуальним минулим» час. Факти перетворилися на образи й не ранжуються за часом – усі вони є реальністю теперішнього (4). Коли таке «актуальне минуле» потрапляє в медійний простір, в якому можливі миттєві передачі інформації й реакція на неї, де фактично зникають час та простір («імплозія» Маршала Маклюена як миттєве стискання інформаційного та просторово-часового континуумів), історія як «реальність теперішнього» долучається до травматичного дискурсу реального теперішнього.

Ми виходимо на другу проблему нашої розвідки – це необхідність враховувати в освітніх методах травматичний досвід сучасної української молоді. Дискурс травми здебільшого базується на понятті «пам'яті» як пам'яті про травму. У рамках викладання такої дисципліни, як «Історія української культури», викладач повинен враховувати, що стабілізація негативного досвіду та його опрацювання може слугувати основою актуалізації національної ідеї та патріотизму. Дискурс травми в українському просторі специфічний: по-перше, це «травми», яких Україна має багато у своїй історії; по-друге, дискурс травми донині відбувався на тлі інтерпретації подій, коли корегувалися певні традиції й оцінки, переписувалася історія, втрачалися власні герої, замість одних героїчних міфів формувалися інші. Тобто ми звикли аналізувати історичні події України як величезний перелік травм минулого: I Світова війна (1914–1918 рр.), громадянська війна (1918–1920 рр.), колективізація і депортації (1929–1933 рр.), Голодомор 1932–1933 рр., Великий терор (1937 р.), II Світова війна (1939–1945), Чорнобильська катастрофа (1986 р.). Навіть гімн України артикулює винятково травматичний досвід.

Серед безлічі травматичних подій нашого минулого найкатастрофічнішою кризою донедавна була II Світова війна. Пам'ять про ці події, як колективна пам'ять суспільства, що підтримувалася тривалий час комеморативними репрезентаціями, повертала в пострадянське українське суспільство втрачену ідентичність. Але континуум «соціальних рамок пам'яті» (за Морісом Хальбваксом (2)) існує в межах трьох поколінь, тобто це розповідь дідуся онукам, що підтверджується досвідом батьків. Сучасна ж молодь сприймає події II Світової війни як рівнозначні з іншими травматичними подіями української історії, не відчуваючи ідентичності з людьми, які брали в цих подіях активну участь. Натомість молоде покоління нині набуває

травматичного досвіду, який, на жаль, зосереджений вже не в історичній пам'яті. Травма для сучасного українського суспільства – це соціальне та культурне становище.

Травматичні події забуваються і репресуються в індивідуальне та колективне підсвідоме. Відповідно до основ психоаналізу колективна травма, належним чином психологічно не опрацьована, передається у спадок наступному поколінню, яке не було свідком самої травматичної події, проте переживає всі ознаки колективної травми та прагне позбутися неприємного стану. Для того, щоб травматичні спогади стали наявними, необхідно забезпечити позитивний соціальний клімат визнання, адже згадувати про травму надто складно без зовнішньої терапевтичної допомоги. Такою допомогою може стати виховна система вищої школи, яка повинна надати можливість позбутися травматичних відчуттів не тільки молоді, а і старшому поколінню викладачів.

Українське суспільство має пройти ще довгий шлях, який Дж. Александер називає «процесом становлення травми» («trauma process»), протягом якого травма набуває ознак культурного процесу, що постає і підтримується за допомогою різних форм репрезентації (1, с. 94). Ідеться про дискурс, у якому медійні репрезентації відіграють вирішальну роль. Специфіка існування цього дискурсу в медіапросторі нині така, що він стає основою і водночас необхідною умовою функціонування громадянського суспільства в Україні. Саме завдяки медіа солідарність суспільства стала очевидною, а його громадянські структури – настільки дієвими. Саме в медіапросторі відбувається пошук мови, здатної передати травматичний досвід.

«У випадку культурної травми болісний досвід, для того щоб стати спільним надбанням, має бути підданий репрезентації, комунікації та до деякої міри стати доступним пізнанню» (5, с. 151). Опрацювання травматичних подій як минулого, так і сучасного надає реальної можливості самоусвідомлення та вибудовування ідентичності суспільства. Цей аспект обов'язково потрібно враховувати під час викладання гуманітарних дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alexander J. Cultural trauma and collective identity. The meaning of social life. A cultural sociology. Oxford : Oxford : University Press, 2003.
2. Хальбвакс М. *Социальные рамки памяти*. пер. с фр. Зенкина, С. Москва : Новое издательство, 2007.
3. Маклюэн М. Интервью для Playboy. 1969. URL : <http://www.mcluhan.ru/articles/marshall-maklyuen-intervyu-dlya-playboy-ch-3/>.
4. Нора П. (1999). Проблематика мест памяти. Франция – память. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. С. 17–50.
5. Огієнко В. Історична травма Голодомору: проблема, гіпотеза та методологія дослідження. *Національна та історична пам'ять*. Вип. 6. 2013. С. 145–156.
6. Postman N. Исчезновение детства. 1988. URL : https://interesi.files.wordpress.com/2011/09/postman-neil_deti.pdf.

М. В. Александрова. Специфика преподавания культурологических дисциплин в современной украинской высшей школе. – Статья.

Аннотация. В статье делается попытка акцентировать внимание на нескольких моментах, которые обязательно нужно учитывать при внедрении современных методов преподавания и воспитания в образовательной сфере: адаптация системы образования к потребностям и ценностям современной молодежи и необходимость обработки травматического опыта. Важно понимать, что сегодня детство и то, что связано с этим концептом в современной европейской культуре, находится в кризисе. Это требует пересмотра базовых институтов и политик, связанных с детством и воспитанием. Задачей образования должно стать создание творческого процесса взросления, а не обучение с повторением фактов. Преподаватель должен учитывать, что стабилизация травматического опыта и работа с ним может служить основой актуализации национальной идеи и патриотизма.

Ключевые слова: методы преподавания, образование, травма, травматический опыт.

M. Aleksandrova. The peculiarities of the cultural studies subjects teaching in the modern Ukrainian higher school. – Article.

Summary. In this article, there is an attempt to focus on several points being taken into account when introducing the modern teaching and education methodologies in the educational field, exactly, adapting the education system to the demands and values of the contemporary young people as well as the necessity to analyse and develop the traumatic experience. It is a fact, that the modern concept of childhood in the modern European culture is under a deep crisis. This requires the revision of the basic institutions and the policies related to the childhood and the upbringing process. Thus, the modern education task should include, first of all, the creation of the maturation in comparison with the mere facts learning. The teacher should take into account that the traumatic experience analysis can serve as the basis for the national idea and patriotism development.

Key words: teaching methodologies, education, trauma, traumatic experience.